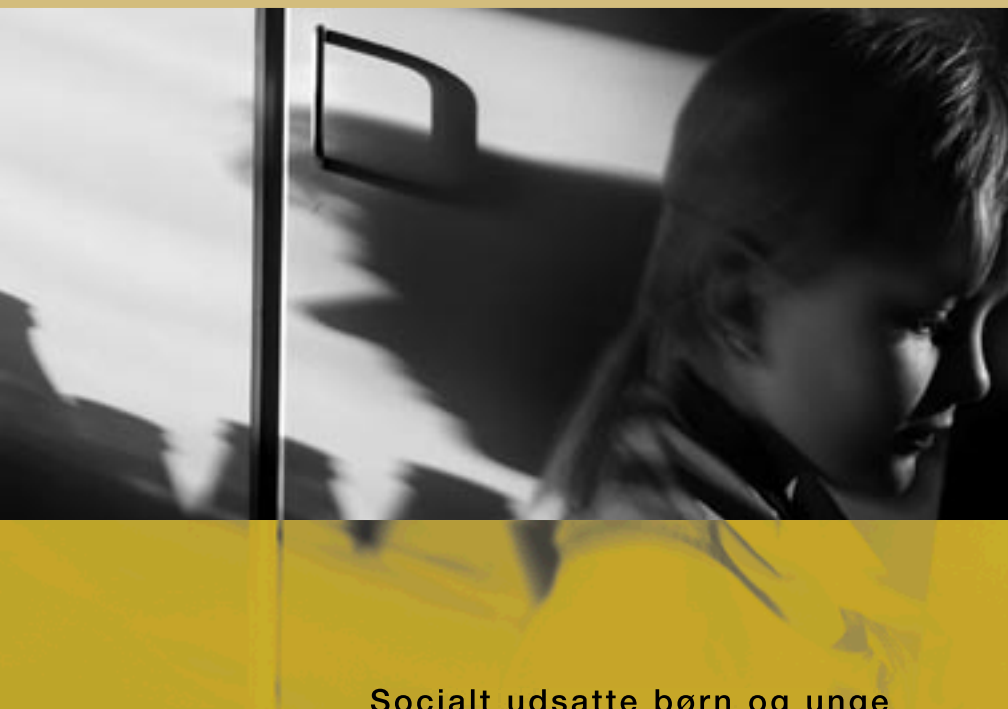

2005:2 JUNI

NYT FRA SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTET

social FORSKNING

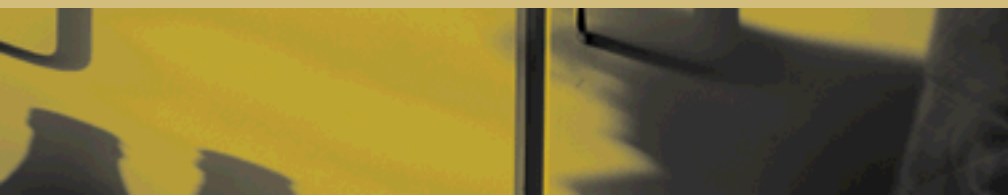

Socialt udsatte børn og unge

Én gang hjemløs er ikke altid hjemløs

Hvad vil det sige at være hjemløs?

Utilpassede minoritetsunge

Nyt fra Socialforskningsinstituttet

Social Forskning udgives af Socialforskningsinstituttet for at orientere om resultaterne af instituttets arbejde.

Redakton: Ove Karlsson (ansvarshavende)

Lisbeth Pedersen

Ivan Thaulow

Ulla Dyrborg

Henvendelser bedes rettet til Ove Karlsson, email ok@sfi.dk

Abonnement: Social Forskning er gratis og udkommer med fire ordinære numre om året.

Abonnement på de ordinære numre kan tegnes ved henvendelse til instituttet eller på www.sfi.dk. Bladet kan frit kopieres.

Elektronisk abonnement kan tegnes på www.sfi.dk

Grafisk design: Hedda Bank mdd

Fotos: Scanpix: Forside og side 9 Mikal Schlosser, side 7 Carsten Snebjerg, side 11 Stig Stasig, side 13 Klaus Holsting

Oplag: 4.600

ISSN-nr. 0903-7535

Tryk: Schultz Grafisk

SOCIAL
FORSKNINGS
INSTITUTTET

Hørluf Trolles Gade 11
DK-1052 København K
Telefon 33 48 08 00
Fax 33 48 08 33
Email sfi@sfi.dk
www.sfi.dk

Indhold

3 I fokus

4 Én gang hjemløs er ikke altid hjemløs

Socialforskningsinstituttet har undersøgt, hvordan mennesker der har været på hjemløseinstitution klarer sig siden hen. De har det stadig langt sværere end gennemsnitsdanskere. Men hver anden hjemløs har fået egen bolig syv år senere. Værst klarer stofmisbrugerne sig. Bedst er det gået for kvinder med børn, som har været på familieinstitution.

6 Hvad vil det sige at være hjemløs?

Hvor mange hjemløse er der i Danmark? Det er et spørgsmål som ofte stilles. Men hvis man ikke ved, hvad man taler om, er det jo svært at svare på. Desuden er det svært at tælle de hjemløse. Denne artikel ser på nogle forskellige opfattelser af, hvad hjemløshed er.

8 Socialt udsatte børn og unge

Udgifterne til foranstaltninger for socialt udsatte børn og unge er steget betragteligt gennem de sidste 10-15 år. At støtte udsatte børn er af vital interesse for både børnene og samfundet. Problemet er, at vi ikke ved tilstrækkeligt om, hvilke indsatser der virker, og hvordan vi kan identificere de børn, der har brug for hjælp.

10 Hvorfor bliver mange minoritetsunge utilpassede?

Det er velkendt, at nogle minoritetsunge tager meget tid i socialforvaltningerne og hos politiet, og at ungdomskriminaliteten er høj hos minoritetsunge. Men årsagerne er ikke klarlagt.

14 Forældre og faglighed vejer tungt i unges uddannelsesforløb

PISA undersøgelserne har vakt stor debat i Danmark, bl.a. om elevernes faglige færdigheder. Med data fra en ny ungdomsforløbsdatabase kan vi nu begynde at kaste nyt lys over de unges uddannelsesforløb efter grundskolen. Hvor langt er de kommet, og hvordan kan vi forklare deres placering.

16 Årsberetningen

Lisbeth Pedersen

Afdelingsleder for
"Beskæftigelse og erhverv"
Email: lp@sfi.dk

Forskning i beskæftigelsespolitik

Danmark har på mange måder et velfungerende arbejdsmarked. En meget stor andel af både kvinder og mænd i den erhvervsaktive alder deltager aktivt på arbejdsmarkedet, og de fleste er meget tilfredse med deres arbejdsliv. Sammenlignet med andre EU lande er ledigheden relativ lav. Den ugentlige arbejdstid er kort, men danskerne er forholdsvis produktive i den tid, de er på arbejde. Det danske arbejdsmarked er også kendt for sin store fleksibilitet, der er med til at sikre, at de fleste af dem, der bliver ledige ret hurtigt kommer i beskæftigelse igen – også når mange bliver ledige samtidigt, som ved større virksomhedslukninger.

I sammenligning med andre EU-lande klarer det danske arbejdsmarked sig fint. Alligevel har vi en ganske betydelig gruppe af borgere, der har meget vanskeligt ved at få et job. Det er af mange grunde en vigtig opgave for den danske velfærdsstat at sikre borgerne beskæftigelse. Derfor er de udsatte gruppers relation til arbejdsmarkedet også et vigtigt fokuspunkt i Socialforskningsinstituttets beskæftigelsesforskning.

En veltilrettelagt beskæftigelsespolitik skal være funderet på viden om de borgere, der har særlige arbejdsmarkedsproblemer. Forskningen viser, at der er tale om meget forskellige persongrupper, som i nogen grad forandrer sig over tiden. Det vil til stadighed være et kerneområde for Socialforskningsinstituttet at analysere grupperne og de problemer, der i særlig grad forhindrer deres arbejdsmarkedstilknytning.

Persongrupper med forskellige arbejdsmarkedsproblemer, fx personer med handicap eller indvandrere, skal hjælp-

pes gennem forskellige beskæftigelsespolitiske initiativer. Men på nogle punkter er det også de samme barrierer de møder og de samme typer af initiativer, der fremmer tilknytningen til arbejdsmarkedet. Barriererne findes både i virksomheder, blandt allerede ansatte, blandt de aktører på arbejdsmarkedet, der skal bidrage til at finde løsninger og blandt de ledige selv. Barriererne er således mange og mangeartede. Løsningerne er oftest at knytte en kontakt mellem den ledige og en privat virksomhed. Det bryder barrierer og fjerner fordomme hos virksomheder og deres ansatte og skaber det bedste grundlag for at opbygge de nødvendige arbejdsmarkedskompetencer hos den ledige. Det lyder enkelt, men er i praksis en ganske vanskelig og ressourcekrævende øvelse. Det er derfor en vigtig opgave for Socialforskningsinstituttet at bidrage med viden om virkningen af den beskæftigelsespolitiske indsats. Hvordan virker jobtilbudsordninger? Hvordan virker ændringer af de lediges økonomiske incitamenter? Eller opfordringer til virksomhederne om at påtage sig et socialt ansvar?

Vi har i dag meget mere viden at bygge de beskæftigelsesmæssige initiativer på end for 10 år siden. Men mange spørgsmål står stadig næsten ubesvarede. Eksempelvis spørgsmålet om, hvordan samfundet bedst hjælper de allersvageste på arbejdsmarkedet. Dette tema kommer ikke til at stå mindre centralt i en tid, hvor de globale kræfter får stadig større indflydelse på, hvem der er inden for og uden for arbejdsmarkedet. Det vil fortsat være i fokus i Socialforskningsinstituttet beskæftigelsesforskning.

Lars Pico Geerdsen

Forsker

Cand.polit., ph.d.

Email: lpg@sfi.dk

En gang hjemløs er ikke altid hjemløs

Lars Pico Geerdsen m.fl. *Ud af hjemløshed? Om livet efter ophold på en institution for hjemløse.* Socialforskningsinstituttet 05:02. ISBN 87-7487-776-3. 208 sider. 198,- kr. inkl. moms.

Socialforskningsinstituttet har undersøgt, hvordan mennesker der har været på hjemløseinstitution klarer sig siden hen. De har det stadig langt sværere end gennemsnitsdanskere. Men hver anden hjemløs har fået egen bolig syv år senere. Værst klarer stofmisbrugerne sig. Bedst er det gået for kvinder med børn, som har været på familieinstitution.

Hjemløse udgør en gruppe af personer med forskellige ressourcer og muligheder for at komme ud af hjemløsheden. En ny undersøgelse fra Socialforskningsinstituttet har set på, hvor mange af de tidligere brugere af institutioner for hjemløse, som efterfølgende har opnået en bedre og mere stabil tilværelse. Hvad karakteriserer de mennesker, der har oplevet en positiv udvikling og de, der ikke har? Og hvordan er situationen for de mest udsatte grupper af hjemløse?

Projektet er baseret på ca. 4.500 personer, som i 1997 opholdt sig i forsorgshjem eller familieinstitutioner. Der er ca. tre gange så mange hjemløse mænd som kvinder, og stort set alle mændene har opholdt sig på et forsorgshjem eller lignende. Familieinstitutionerne bruges

især af kvinder med brudte samlivsforhold.

Undersøgelsen har fulgt de tidligere brugeres livssituation efter 1997, dels gennem registre, dels ved at interviewe 842 af dem i 2004. Resultaterne er samlet i tre dimensioner af de tidligere brugeres liv: Boligforhold, levevilkår og netværk.

Hver anden hjemløs har fået egen bolig syv år senere

Det er en overraskende stor gruppe af de tidligere brugere af institutioner for hjemløse, som har opnået en bolig syv år senere. Mere end halvdelen af dem havde en privat bopæl i 2004. Bedst er det gået for de tidligere brugere af familieinstitutionerne, især kvinder med børn. Det er især for dem, at det er lykkedes at komme

ud af hjemløshed gennem anviste boliger. Generelt er boligsituationer dog ikke stabile. Især de tidligere brugere af forsorgshjem og herberg har haft erfaringer med hjemløshed i perioden. Man kunne måske forvente, at chancen for at få egen bolig blev mindre, jo længere man har boet på institution. Men den sammenhæng kan undersøgelsen ikke bekræfte.

Kvinder fra familieinstitutioner klarer sig bedst på arbejdsmarkedet

Der er en tæt sammenhæng mellem levevilkår og deltagelse på arbejdsmarkedet. Af de tidligere forsorgshjemsbrugere er det under 20 pct., som er i arbejde på interviewtidspunktet syv år senere. Deres forsørgelsesgrundlag er enten førtidspension (50 pct.) eller dagpenge/kontanthjælp

(20 pct.). At være på kontanthjælp eller dagpenge har en yderst negativ effekt på levevilkårene.

Igen står det bedst til blandt de tidligere brugere af familieinstitutioner. Her har næsten halvdelen et arbejde, og kun 8 pct. er på førtidspension, mens ca. en tredjedel er på dagpenge eller kontanthjælp. Sandsynligheden for at være på arbejdsmarkedet er størst for dem, som lever i parforhold. Men generelt er de tidligere brugere meget dårligere stillet end hele befolkningen. Der tegner sig et billede af en gruppe kvinder, som nok har fået en bolig, men har det svært i dagligdagen. Det gælder især for de enlige forsørgere, som ofte står uden for arbejdsmarkedet.

Økonomiske afsavn fremmer følelsen af ensomhed

Når det gælder netværk og følelsen af ensomhed ser det ud til økonomiske afsavn i hverdagen er med til at fremme følelsen af ensomhed, ligesom erfaringer med stofmisbrug, vold og sygdom hænger sammen med større ensomhed.

Blandt de tidligere brugere bor mændene i vidt omfang alene uden partner og børn (73 pct.), hvorimod kvinderne er enlige forsørgere (37 pct.) eller bor sammen med en partner (35 pct.). Danskerne bor i meget større omfang end indvandrere og efterkommere alene.

Misbrug og psykiske problemer

Det er en kendt sag, at hjemløse ofte er præget af andre sociale problemer. Tre af de mest udsatte grupper af hjemløse er dem med psykiske problemer, alkoholproblemer eller stofproblemer. Undersøgelsen har set på, hvad der karakteriserer de tre grupper, og hvordan de har klaret sig efter opholdet på en institution for hjemløse. Det har vi forsøgt at måle gennem en række spørgsmål om årsager til hjemløshed og kontakt til forskellige behandlingsinstitutioner. Endelig har vi hentet oplysninger fra Landspatientregistret.

Flere ældre og flere enlige kvinder med psykiske problemer

40 pct. af de interviewede tidligere brugere har på et tidspunkt i deres tilværelse har været berørt af psykiske problemer. De er typisk noget ældre end andre grupper hjemløse, og der er flere enlige kvinder iblandt. Der er især tale om etniske danskere over 40 år. Spørgsmålet er, om de er væsentligt dårligere stillet end tidligere brugere uden psykiske problemer. De har ikke haft en mere ustabil boligkarriere end de øvrige, men de har en mindre sandsynlighed for at bo i egen bolig på interviewtidspunktet. Derimod er deres levestandard målt ved antallet af afsavn i det daglige ikke dårligere end de andre tidligere brugere.

Alkoholmisbrugere er typisk mænd der har været på forsorgshjem

Lidt over 50 pct. af de tidligere brugere har på et tidspunkt i deres tilværelse haft alkoholproblemer. Det drejer sig i overvejende grad om mænd, som i 1997 havde ophold på et forsorgshjem. Mange af dem er personer med en dansk baggrund, en alder over 40 år, og de er relativt ofte fraskilte. Få af dem har hjemme-

boende børn. Flere end 50 pct. modtager førtidspension, og en større andel er blevet dømt for lovovertrædelser. Deres bolig-situation på interviewtidspunktet er ikke anderledes end boligsituationen for personer, der ikke har været berørt af problemer med alkohol. Og for mændenes vedkommende har de endda færre økonomiske afsavn end resten af de tidligere brugere. Kvinder med alkoholproblemer bor oftere alene og sjældnere sammen med børn end de øvrige kvinder. Når det drejer sig om sociale netværk og levestandard er de ikke ringere stillet end de øvrige.

Stofmisbrugerne er de værst stillede

Værst stillede er helt klart de, som på et tidspunkt i deres tilværelse haft problemer

med hårde stoffer. Det gælder mere end hver femte af de interviewede. De er stort set alle sammen danskere, som i 1997 havde ophold på et forsorgshjem e.l. I modsætning til de to andre særligt udsatte grupper findes der en del kvinder i blandt dem (20 pct.). De er også relativt unge, idet næsten halvdelen er mellem 30-39 år. De bor lige så ofte som andre tidligere brugere sammen med en partner, men få har hjemmeboende børn. De har et relativt lavt uddannelsesniveau, og få af dem er i arbejde på interviewtidspunktet i 2004. Hver femte af dem har nævnt, at gæld til det offentlige var medvirkende til, at de i sin tid søgte ophold på en hjemløshedsinstitution (mod 12 pct. af samtlige tidligere brugere). De havde flere ophold på institutioner for hjemløse i 1997 end de andre brugere, og de har meget oftere flere domme bag sig. Med hensyn til deres nuværende boligsituation adskiller personer med stofproblemer sig ikke fra andre tidligere brugere, og

de har heller ikke boet kortere tid i deres nuværende bolig. Stofmisbrugere føler sig oftere ensomme end de andre interviewede personer, og de oplever betydeligt flere økonomiske afsavn.

Alt i alt er det den gruppe, som har færrest ressourcer til at komme ud af hjemløsheden og de dårlige levevilkår.

Om undersøgelsen

Rapporten er baseret på en omfattende analyse af registerdata på 4.500 personer, som har opholdt sig på en institution for hjemløse i 1997. Til denne kategori af institutioner hører forsorgshjem og herberger, beskyttede pensionater og institutioner af mere blandet karakter. I kategorien indgår også familieinstitutioner. Endvidere er 842 af disse personer blevet interviewet i 2004. Undersøgelsen er finansieret af Socialministeriet.

Af de tidligere forsorgshjemsbrugere er det under 20 pct., som er i arbejde på interviewtidspunktet syv år senere.

Inger Koch-Nielsen

Seniorforsker

Dansk deltager i FEANTSA forskerobservatorium

Email: ikn@sfi.dk

Hvad vil det sige at være hjemløs?

Hvor udbredt er hjemløsheden i Danmark? Hvor mange hjemløse er der? Det er spørgsmål som ofte stilles. Men hvis man ikke ved, hvad man taler om – og heller ikke er enige om det – ja, så er det jo svært at svare på. Desuden er det svært at tælle de hjemløse. Denne artikel ser på nogle forskellige opfattelser af, hvad hjemløshed er og på mulighederne for at sammenligne internationalt.

Hvornår er man hjemløs? Hvis man ikke har noget sted at bo, vil de fleste nok svare. Men hvad hvis man så som studerende må bo hos venner eller familie i en periode? Hvad hvis man ikke har en rigtig

lejlighed med lejekontrakt, men bor i en pensionatslejlighed i tilknytning til et forsorgshjem? Og hvad med en kvinde på et krisecenter, som principielt har en bolig, som desværre også bebos af den voldelige

mand? Sådanne spørgsmål illustrerer, hvor svært det kan være at afgrænse, hvad hjemløshed er.

Den form for hjemløshed, som kan måles er, hvor mange der har boet på en institution for hjemløse i løbet af et år, det drejer sig om noget under 8.000 personer. Andre former for hjemløshed er der ikke tal på her i landet.

I september 2004 gennemførte SFI en mindre rundspørge i befolkningen dels om, hvordan man opfatter hjemløshed, dels om man selv har prøvet at være hjemløs eller leve under usikre

Halvdelen af befolkningen betragter ikke en person, som på grund af sindslidelse ikke er i stand til at bo i sin lejlighed som hjemløs.

boligforhold. Hvad angår befolkningens erfaringer med hjemløshed, gav rundspørgen ikke noget væsentligt bidrag til at få sat tal på omfanget af hjemløsheden. Dertil er gruppen åbenbart for lille og for vanske-

lig at nå med en rundspørge. Kun det at bo midlertidigt hos venner/familie eller til fremleje har en mindre del af befolkningen prøvet, henholdsvis 16 og 23 pct.

Nogle af resultaterne er publiceret i rapporten Ud af hjemløshed?, som er omtalt i den foregående artikel. Andre er publiceret i en artikel om Images of homelessness, som snart publiceres på

FEANTSA's hjemmeside www.feantsa.org. FEANTSA er en europæisk organisation, der består af en række non-profit organisationer, som leverer service til hjemløse i Europa. Organisationens mål er at bekæmpe hjemløshed, bl.a. ved at gøre den synlig for offentligheden.

Denne artikel beskæftiger sig med, hvordan FEANTSA forstår og afgrænser hjemløshed, og hvordan det adskiller sig fra den måde, den danske befolkning og den danske sociallovgivning opfatter hjemløshed.

FEANTSA sætter boligproblemet i centrum

FEANTSA opfatter hjemløshed som et boligproblem og lægger vægt på tre forhold ved afgrænsningen af problemet: har man et sted at bo, som er egnet til beboelse, har man en juridisk sikring – ved at man ejer boligen eller har en ordentlig lejekontrakt, og er der mulighed for at have et privat socialt liv. Ved at kombinere disse tre forhold får vi en hjemløshedsskala med fem kategorier (se tabel 1). Skalaen strækker sig fra livet på gaden til det at bo i en bolig af meget ringe kvalitet, men med juridiske rettigheder.

Den første kategori – de gadehjemløse – har hverken tag over hovedet eller mulighed for et privatliv. Og har selvfølgelig ikke nogen lejekontrakt. De boligløse omfatter institutionsbrugere af mange slags, og som boligløse regnes også personer i fængsel eller på hospital, som ikke har nogen bolig at blive udskrevet til. Den tredje kategori befinder sig i en utilstrækkelig og usikker boligsituation. Den fjerde kategori er bred og omfatter

Tabel 1 Hjemløshedskategorier

Hjemløshedskategorier	Fysiske rammer	Mulighed for privatliv	Juridisk beskyttelse/lejekontrakt
1) Gadehjemløs	Ingen bolig	Nej	Nej
2) Uden egen bolig, fx på institution	Har et sted at bo	Nej	Nej
3) Usikker og utilstrækkelig boligsituation, fx husbesættelse	Boligen ikke egnet til (helårs)beboelse	Ja	Nej
4) Usikker bolig hos fx venner	Har et sted at bo	Ja	Nej
5) Utilstrækkelig boligsituation, fx kolonihaver	Boligen ikke egnet til (helårs)beboelse	Ja	Ja

Kilde: Edgar et al. Review of Statistics on Homelessness in Europe. European Observatory on Homelessness Draft. November 2003.

bl.a. det at bo hos venner og familie og til fremleje. Den sidste kategori dækker fysisk utilstrækkelig beboelse med en sikret juridisk ret.

Den danske lovgivning sætter de sociale problemer i centrum

Nok findes der ikke en egentlig definition på hjemløshed, men i Serviceloven § 94 fastslås det, hvem de såkaldte forsorgshjem og herberger retter sig til. Det drejer sig om:

“personer med særlige sociale problemer, som ikke har eller ikke kan opholde sig i egen bolig og som har behov for botilbud og for tilbud om aktiverende støtte, omsorg og efterfølgende hjælp”.

Denne afgrænsning i loven er meget interessant. Den betyder, at sociale problemer spiller en væsentlig rolle – det er ikke nok bare at stå uden en bolig for at være hjemløs, der skal også foreligge tunge sociale problemer. Og man behøver ikke mangle en bolig. Man kan have en, som man ikke kan klare at bo i – oftest på grund af angst og ensomhed, men det kan jo også være på grund af en voldelig partner. (Voldsramte kvinder opfattes dog ikke som almindelige hjemløse, hvilket er understreget ved, at de har fået en egen § i Serviceloven). I den danske socialpolitik er det altså snarere

de sociale problemer end boligløsheden, som er i centrum.

Befolkningen har en restriktiv opfattelse

Hvordan opfatter så den danske befolkning hjemløshed – er opfattelsen tæt på lovgivningens opfattelse, som vægter det sociale eller på FEANTSA's som vægter boligproblemet? Det søgte vi at få afdækket gennem en række spørgsmål til et udsnit af befolkningen i rundspørgen i 2004. Der blev spurgt om: “Hvad skal der efter din mening til, for at en person kan kaldes hjemløs” – og nævnt en række eksempler på mere eller mindre almindelige opholdssteder (se tabel 2) – fra det mest marginaliserede, at bo på gaden, til situationen hvor det kun er en normal lejekontrakt, der savnes – nemlig at bo til fremleje. Eksemplerne er hentet med inspiration fra de kategorier, som FEANTSA arbejder med.

Der er faktisk kun en udbredt enighed om, at mennesker der bor på gaden er hjemløse, mens halvdelen af befolkningen ikke betragter en person, som på grund af sindslidelse ikke er i stand til at bo i sin lejlighed som hjemløs. Det samme gælder for beboere på forsorgshjem og krisecentre, som kun knap 60 pct. vil kalde hjemløse. Endnu færre vil betegne dem som bor i en udslusningslejlighed

som hjemløse. Det at bo midlertidigt hos familie og venner kan i mange tilfælde opfattes som en form for skjult hjemløshed. Og det er interessant, at den opfattelse støttes af halvdelen af befolkningen, mens stort set ingen vil kalde det at bo til fremleje for hjemløshed.

Helt generelt er befolkningen således langt mere restriktiv i sin brug af begrebet hjemløshed end FEANTSA og vel også mere restriktiv end den danske lovgivning. Selv beboere på forsorgshjem og herberger, som traditionelt har dækket hjemløshedsfeltet vil 40 pct. ikke kalde hjemløse.

Hjemløse med og uden egen bolig?

Instituttet udgav i 1995 en rapport med denne titel, og mange troede, at det var en fejl eller en dårlig vittighed. Men det var det netop ikke. Hjemløshed er, som vi har set, et mangesidet begreb, og ønsker man at tælle det, må man som et første skridt være helt klar på, hvad ordet dækker. Og det gælder i endnu højere grad, hvis man vil lave internationale sammenligninger. Det er bl.a. formålet med den definition, som FEANTSA opererer med – at gøre internationale sammenligninger mulige for forskellige kategorier af hjemløse. Det kræver, at man får nogle nogenlunde ensartede definitioner af kategorierne. Og den stor udfordring vil være at finde frem til nogle tal for de forskellige kategorier af hjemløshed. Samtidig er det vigtigt at vide, i hvor høj grad de forskellige kategorier er i overensstemmelse med befolkningens opfattelse. Men den danske sociallovgivnings afgrænsninger af, hvem indsatsen retter sig mod, ser ud til at være et velegnet instrument i en konkret dansk socialpolitisk sammenhæng.

Tabel 2 Opfattelsen af hjemløshed i den voksne befolkning i 2004

En person er hjemløs, som	Andel bekræftende svar. Pct.	Antal
Bor på gaden, fordi han ikke har en egen bolig?	88	1109
Bor på gaden, fordi han fx på grund af en sindslidelse ikke kan klare at bo i egen bolig?	50	1104
Bor på et forsorgshjem eller et herberg?	58	1109
Bor på et krisecenter, fordi hun er flygtet fra en voldelig partner?	56	1109
Bor i en udslusningsbolig fra et forsorgshjem eller psykiatrisk hospital?	27	1106
Bor midlertidigt hos venner eller familie, fordi han/hun ikke har en egen bolig?	49	1109
Bor til fremleje?	6	1110

Tine Egelund

Seniorforsker ved Socialforskningsinstituttet

Fil.dr.

Email: te@sfi.dk

Kronikken

Socialt udsatte børn og unge

Udgifterne til foranstaltninger for socialt udsatte børn og unge er steget betragteligt gennem de sidste 10-15 år. Ikke fordi der anbringes flere børn uden for hjemmet. Men det er blevet dyrere. Samtidig har de forebyggende foranstaltninger taget en himmelflugt, både i antal og pris. At støtte udsatte børn er af vital interesse for både børnene og samfundet. Problemet er, at vi ikke ved tilstrækkeligt om, hvilke indsatser der virker, og hvordan vi kan identificere de børn, der har brug for hjælp.

Langt de fleste børn i Danmark trives og klarer sig godt. Kun en lille del kan betegnes som socialt udsatte. Fra Socialforskningsinstituttets forløbsundersøgelse om Børns velfærd, sundhed og trivsel ved vi, at omkring 90 pct. af børnene placerer sig inden for normalområdet psykisk og socialt. Også i skolestarten klarer langt de fleste af børnene sig godt både fagligt og socialt.

De resterende ca. 10 pct. af børnene har derimod særlige problemer i mildere eller sværere grad. Fra andre danske undersøgelser ved vi, at 6-7 pct. af en børneårgang på et eller andet tidspunkt under deres barndom og ungdom anbringes uden for hjemmet. Hertil kommer børn, der i løbet af barndommen har særlige behov, så der må gribes ind med forebyggende foranstaltninger.

Det er blevet dyrt at anbringe uden for hjemmet

Der har gennem de senere år været en stigende interesse for anbringelser af børn. Det skyldes ikke dramatiske ændringer i antallet af anbragte børn. I grove tal kan man sige, at anbringelse uden for hjemmet i gennem de sidste 30 år har svinget omkring 1 pct. af de 0-17-årige.

Prisen for anbringelserne er derimod steget drastisk. Fra 1995-2003 er udgifterne til anbringelse steget med 47 pct. Det skyldes først og fremmest en voldsom stigning i udgifterne til plejefamilier og opholdssteder på 71 pct. Disse anbringelsesformer kostede i 2003 ca. 4,3 mia. Stigningen i udgifterne til døgninstitutioner er på 23 pct., de kostede i 2003 ca. 3 mia. kr. Der er også sket en

forøgelse af stykprisen pr. barn pr. år for de forskellige anbringelsesformer på ca. 25 pct. i perioden fra 1995-2000.

Der har desuden gennem de seneste 40 år været en udvikling, hvor færre små børn og flere store børn og unge anbringes uden for hjemmet. Anbringelse er i højere grad blevet et teenagefænomen. Ifølge Danmarks Statistik er 66 pct. af de anbragte pr. 31.12.2003 12 år og derover. Det kan i sig selv medføre forøgede udgifter, fordi ældre børn har en tendens til at blive anbragt i dyrere anbringelsesformer.

Voldsom optrapning af de forebyggende foranstaltninger

Udgifterne til forebyggende foranstaltninger har i endnu højere grad taget en himmelflugt. Der er sket en voldsom forøgelse af antallet af både børn og familier, der modtager foranstaltninger, og af udgifterne til dem i årene fra 1993-2003.

Antallet af børn, der modtager forebyggende foranstaltninger er forøget med ca. 170 pct. fra 1993-2003, mens antallet af familier er forøget med godt 75 pct. i samme periode. Udgifterne til forebyggende foranstaltninger er steget med knap 100 pct. i perioden fra 1995-2003 og udgør i 2003 ca. 2,6 mia. kr. Stykprisen på forebyggende foranstaltninger er steget med 28 pct. fra 1995-2000.

De stigende udgifter er formodentlig en effekt af lovændringen i 1993 og senere lovændringer, der har skabt en række nye foranstaltninger, som er blevet efterspurgt.

Indgreb med bind for øjnene

Forældrene til udsatte børn og unge er socialt karakteriseret af manglende uddannelse, marginalisering på arbejdsmarkedet og fattigdom. Der er ofte tale om børn fra brudte familier, der hyppigt vokser op hos en enlig mor. Forældre har ofte alvorlige somatiske og psykiske lidelser og misbrugsproblemer. Vanrøgt af børnene forekommer hyppigt.

Børnene har en høj forekomst af somatiske og psykiske lidelser eller handicap. De placerer sig desuden ofte uden for normalområdet, hvad angår psykiske og adfærdsmæssige problemer. Endelig forekommer skolevanskeligheder ofte.

Men selv når børn vokser op under de mest åbenbare og alvorlige risikofaktorer, så vil flertallet af dem udvikle sig normalt. Det vil sige, at børn, der udsættes for risiko, har en forøget (og nogle gange en stærkt forøget) sandsynlighed for at udvikle sig ugunstigt, men de fleste gør det ikke. Der er mange myter blandt sagsbehandlere og pædagoger på dette felt, fx at børn, der vokser op med forældremisbrug og forældres psykiske lidelser næsten uundgåeligt vil udvikle forskellige former for psykopatologi. Det er korrekt, at disse børn har en forøget sandsynlighed for sådanne udviklinger. Men de fleste udvikler sig gunstigt.

Det er uhyre vanskeligt at forudsige, hvilke børn der vil klare sig imod alle odds, og hvilke der ikke vil. Det vil sige, at det i en vis forstand er med bind for øjnene, at man afgør, om en foranstaltning eller en anbringelse er påkrævet.

Virker indsatsen?

Der findes næsten ingen viden på dansk grund om effekten af indsatserne, specielt hvad de forebyggende foranstaltninger angår. Sagt forsimplet har vi i dag kun ringe anelse om, hvorvidt de forebyggende foranstaltninger har positive, negative eller neutrale effekter for klienterne.

Vi er lidt bedre stillet på anbringelsesområdet. Her foreligger mere nordisk forskning. Generelt er konklusionen, at anbringelse ikke hjælper nok i den forstand, at den ikke bringer de anbragte børn på lige fod med deres jævnaldrende. På alle områder er de tidligere anbragte som unge voksne uforholdsmæssigt dårligt stillet: i forhold til uddannelse, arbejde, indkomst, sygelighed, kriminalitet, misbrug m.v. Om det er børnenes dårligere udgangspunkt forud for anbringelsen eller selve anbringelsesforanstaltningen, der producerer dette ikke alt for opløftende resultat, er mere uklart. Et afbalanceret skøn vil være, at der er tale om en kombination af disse ting: Børnene slås med mange vanskeligheder fra starten, og anbringelserne formår ikke at være så udviklingsfremmende, som man kunne håbe.

Vigtigt at forebygge – men hvordan?

Indsatsen over for udsatte børn og unge er genstand for betydelig politisk og offentlig opmærksomhed, ikke mindst på grund af voldsomme udgiftsstigninger. I 2003 kostede anbringelser uden for hjemmet og forebyggende foranstaltninger 10 mia. kr., og det er skønnet, at der i 2010 skal anvendes 20-25 mia. til dette område, hvis udviklingen fortsætter uændret.

Derfor er det centrale mål at effektivisere indsatsen og præcist at identificere de børn, hvis udvikling er særligt truet, hvis ikke de får hjælp.

Ingen af disse mål er enkle at nå. Der vil antagelig gå relativt lang tid, inden vi har viden i stor skala om, hvilke eksisterende indsatser der virker eller ikke virker. Hertil kommer, at der er behov for mere grundlæggende analyser af, om de foranstaltninger, kommunerne i dag kan bruge, faktisk svarer til de komplekse sociale problemer, som forældre og børn er præget af.

Til trods for øget viden om risiko- og beskyttelsesfaktorer for udsatte børn og unge, er det ikke en viden, der uden videre lader sig omsætte i præcise diagnoser og prognoser for det enkelte barn.

Dels siger vores viden noget om *grupper* af børn, og det er svært at omsætte til det enkelte barn. Dels er børns udviklingsforløb så komplekse, at det er så at sige umuligt at forud-

sige, hvilke af de børn der i dag er udsat for alvorlig risiko, som vil udvikle faktiske skader i fremtiden. Selv for børn, der er udsat for overvældende stress, kan der opstå vendepunkter, der sætter positive spiraler i gang.

Udsatte børn og unge er således et felt præget af væsentlige modsætninger. På den ene side er det – uanset udgiftspreset – af vital betydning for børnene og samfundet at forebygge, at socialt udsatte børn påføres massive udviklingsskader. På den anden side er

det vanskeligt at identificere disse børn præcist, og indsatserne sættes som hovedregel i gang uden viden om, hvorvidt de har sandsynlighed for at forbedre børnenes forhold.

Der er således udfordringer nok at tage fat på – både i forskningen og i arbejdet med de socialt udsatte børn og unge.

Selv for børn, der er udsat for overvældende stress, kan der opstå vendepunkter, der sætter positive spiraler i gang.

Lene Kofoed Rasmussen

Forsker

Cand.mag., ph.d.

Email: ler@sfi.dk

Hvorfor bliver mange minoritetsunge utilpassede?

Det er velkendt, at nogle minoritetsunge tager meget tid i socialforvaltningerne og hos politiet, og at ungdomskriminaliteten er høj hos minoritetsunge. Men årsagerne er ikke klarlagt. Det er en standende diskussion, om det skyldes etnisk/kulturel baggrund eller sociale problemer af almen karakter. På baggrund af nyere forskning er det muligt at argumentere for, at det er "hverken eller", og at forklaringer skal søges i forhold i minoritetssituationen.

Flere drenge og unge mænd med minoritetsbaggrund end andre drenge og unge bliver utilpassede i en periode af deres ungdom. De deltager oftere i grupper med uroskabende eller kriminel adfærd, et fænomen der især i de store byer tager tid i socialforvaltningers og politikredsers daglige arbejde med børn og unge. Minoritetsunge har også en højere kriminalitet end andre unge. Omfanget af kriminalitet er ganske vist ikke enkelt at opgøre og kan diskuteres (se fx Britta Kyvsgaard,

2005), men også når der korrigeres for sociale og socioøkonomiske forhold, er der forholdsvis flere unge med minoritetsbaggrund, som begår kriminalitet end majoritetsunge. Selvom

Flere minoritetsunge giver i interviewene udtryk for, at det værste ved anbringelsen er at være fjernet fra familien.

øvrige forhold, som indikerer utilpasset adfærd, er endnu vanskeligere at opgøre præcist, er det sikkert, at forholdsvis mange minoritetsunge er utilpassede i den forstand, at de giver anledning til bekymring og skærpet opmærksomhed i almene ungdomsinstitutioner samt hos socialforvaltningerne og politiet.

Hvorvidt det kan henføres til de unges etniske/kulturelle baggrund eller til deres aktuelle sociale situation, giver diverse opgørelser ikke klarhed over, og det er tvivlsomt, om spørgsmålet kan besvares entydigt i det hele taget. De to forhold kan ikke med noget enkelt greb skilles ad; etnisk og kulturel baggrund har betydning for individets sociale og socioøkonomiske status i samfundet, og man kan argumentere for, at det omvendte også gør sig gældende, i og med at

måden at leve med sin kultur er påvirket af sociale forhold. Derfor giver det mere mening at fokusere på samspillet mellem den etniske/kulturelle baggrund og de sociale forhold. I stedet for at forsøge at fastslå, om utilpassede minoritetsunges adfærd skyldes deres kultur eller deres sociale baggrund, vil der i det følgende blive stillet nogle spørgsmål, der vedrører de processer som mennesker, som lever som etniske minoriteter i det danske samfund, konkret indgår i.

Observationer fra en evaluering

Ungdomssanktionen, der trådte i kraft i 2001, er ved at blive evalueret. Ungdomssanktionen består i en toårig behandlingsdom for grovere lovovertrædelser begået af unge mellem 15-18 år. Justitsministeriet evaluerer sanktionen kvantitativt og har publiceret en delredegørelse for forløbet af de domme til ungdomssanktion, der blev givet i det første år efter den trådte i kraft. Det drejer sig om godt 70 domme, hvoraf lidt over halvdelen er idømt drenge og unge med minoritetsbaggrund (Kyvsgaard, 2004). Parallelt hermed har Socialforskningsinstituttet evalueret sanktionen kvalitativt på baggrund af 10 sanktionsforløb, der er belyst gennem interview med unge, der er idømt sanktionen, med deres sagsbehandlere og i nogle tilfælde med ansatte på de institutioner, som de er anbragt på. Evalueringen er netop offentliggjort og er omtalt på side 15. Evalueringen fokuserer ikke specielt på minoritetsproblematikken, men nogle observationer fra evalueringens interview og feltarbejde kan bruges til at indkredse og rejse nogle væsentlige spørgsmål om baggrunden

for, at relativt mange minoritetsunge bliver utilpassede.

Intakte familier

Utilpassede unge fra majoritetsfamilier, som bliver en sag i socialforvaltningen eller kommer i konflikt med loven, kommer ofte fra brudte familier, kendetegnet af misbrug og omsorgssvigt. Set i det lys, er nogle udtalelser om og af nogle af de minoritetsunge og deres familier, som er interviewet, bemærkelsesværdige. Det ser ud til, at disse familier og forholdet mellem familien og den unge, er kendetegnet af stærke bånd. Ungdomssanktionen omfatter anbringelse først på sikret institution og senere i en åben institution. Begge institutionstyper kan ligge langt fra hjemmet og hjemkommunen. Flere minoritetsunge giver i interviewene udtryk for, at det værste ved anbringelsen er at være fjernet fra familien; en af de unge, der var anbragt på en åben institution på tidspunktet for interviewet, siger for eksempel: "Det her er et fængsel for mig – når man ikke kan være hos sin familie, er det ligesom et fængsel, selvom der hverken er tremmer for vinduerne eller låste døre". Sagsbehandlerne, som er ansvarlige for udformningen af hvert enkelt sanktionsforløb, er blevet spurgt, om de

ser nogle væsentlige forskelle på opgaven, alt efter om den unge har minoritets- eller majoritetsbaggrund. En af de få forskelle, der er nævnt af flere, er at det kan være problematisk at sende en minoritetsung til en anden del af landet, netop fordi deres familieband forekommer stærkere end for andre, der anbringes i samme og lignende foranstaltninger.

Spørger man lidt nærmere ind til de sanktionsdømtes forhold til deres familier, er det tilsyneladende en udbredt vurdering blandt socialarbejdere – både sagsbehandlere og institutionspersonale – at minoritetsfamilierne oftere end de øvrige familier til utilpassede unge, er intakte og funktionelle familier. Familierne er nok præget af arbejdsløshed og dårlige materielle kår, men tilsyneladende ikke generelt af brud, misbrug og svigt.

Det giver anledning til at stille spørgsmålet: Hvilken betydning har minoritetsfamilierne for de utilpassede unge og deres adfærd? Det alment anerkendte billede af familierne bag unge utilpassede ser ikke ud til at kunne overføres uden videre. I den forbindelse kan det være interessant at se på det billede af minoritetsfamilier generelt, som har tegnet sig i de hidtil gennemførte dataindsamlinger i SFIs børneforløbsundersøgelse fra 1998, 2001 og 2004 om henholdsvis de (omtrent) 1-årige, 3½-årige og 7-årige og deres familier. På trods af udbredte dårlige materielle kår blandt minoritetsfamilier er børnene på højde med majoritetens børn, når der måles på blandt andet helbred, social udvikling og trivsel (Just Jepsen & Nielsen 1998, 2001, Christensen 2004).

Det forholdsvis store antal minoritetsunge, der kommer på kant med loven, kan altså tilsyneladende ikke henføres til en større udbredelse af omsorgssvigt i minoritetsfamilierne end i befolkningen som helhed, eller for den sags skyld den række af andre faktorer i den tidlige barndom, der er kortlagt i undersøgelsen. Der er ikke talmæssig dokumentation for, at danske minoritetsunge, der begår kriminalitet, generelt har bedre fungerende familier end andre kriminelle unge. Men det ser ikke ud til, at det større omfang af utilpassede minoritetsunge skyldes, at problemer med basalt at tage vare på børnene er mere udbredt blandt minoritetsfamilier end i befolkningen som helhed.

Hvornår starter den dårlige spiral?

På den baggrund kan man spørge: Hvad sker der mellem den tilsyneladende gode og trygge opvækst i minoritetsfamilierne og den ungdomstid, hvor forholdsvis mange minoritetsunge kan betegnes som utilpassede?

Hvis vi igen tager de kvalitative data om de sanktionsdømte som udgangspunkt, så ser det ud til, at skiftende, sporadisk eller tidligt ophørt skolegang udgør en almindelig forhistorie til kriminel aktivitet i ungdomsårene. Det gælder minoritetsdrengene såvel som majoritetsdrengene. Tager man socialarbejdernes generelle erfaringer i betragtning, siger flere sagsbehandlere, at der er en del mindre begavede blandt de sanktionsdømte, men at det er mindre forekommende blandt de unge med minoritetsbaggrund. De minoritetsunge, der er kendte eller berygtede i socialforvaltningerne og har en

broget skolegang med mange skoleskift bag sig, har angiveligt ikke intelligensproblemer generelt set. Af institutionspersonale bliver de beskrevet som ukoncentrerede, uvante med og vrangvillige over for skolegang, men sjældent som tungt begavede.

De anførte observationer antyder, at problemerne for disse unge især starter i mødet med det danske samfunds institutioner og ikke entydigt kan henføres til en mangel i deres individuelle baggrund. Det bør give anledning til at rette blikket mod de strukturelle forhold, som gør sig gældende for etniske minoriteter frem for at fokusere ensidigt på individuel baggrund.

En strukturel faktor er demografiske forhold. I et studie af sydøstasiatiske immigrantunge i Californien (Waters 1999), viser disse unge sig at være overrepræsenterede både i kriminalitetsregisteret og på universitetet. Forfatteren afviser populære forklaringer om en særlig asiatisk arbejdsetik og en særlig asiatisk bandementalitet. Heroverfor stiller han en tese om, at det beror på strukturelle omstændigheder i minoritets-situationen, og at mønsteret ligefrem er helt forudsigeligt og systematisk: Efter en årrække med en ny indvandrer- eller flygtningebefolkning topper denne gruppes ungdom i antal, og de bliver for alvor synlige i skoler og institutioner. Samtidig stiger deres andel i ungdomskriminaliteten og i uddannelsessystemet relativt set.

Waters finder dette mønster dokumenteret i lignende kvantitative studier fra andre lokaliteter.

Det kan diskuteres om dette mønster passer på danske forhold. I Danmark har vi en forholdsvis ny flygtninge- og indvandrerbefolkning, som er kommet til landet fra slutningen af 1960'erne og de følgende årtier, og det er fortrinsvis i det

sidste årti, at de for alvor er blevet synlige i skoler og institutioner, og at vi har set problemerne med unge utilpassede. Men danske minoritetsunge er ikke overrepræsenteret på de højere uddannelser. Både her og i ungdomsuddannelserne er de overvejende underrepræsenteret, og hvor

optaget er forholdsvis stort, undermineres det af et stort frafald (Tænketanken 2004). På den anden side ved vi, at de unge efterkommere har et betydeligt højere uddannelsesniveau end deres forældre (Schmidt & Jacobsen 2000). Der er altså tale om social mobilitet, selvom det ikke giver sig udslag i, at minoritetsunge har et højere optag på uddannelsesinstitutioner end gennemsnittet af unge.

Sat udenfor

Waters' fortolkning af mønsteret kan imidlertid have relevans, selvom mønsteret er mindre klart i Danmark. Han peger på, at de demografiske forskydninger mellem minoritet og majoritet sker samtidig med, at forholdet mellem generationerne inden

for minoriteterne ændrer sig, og at mange i forældregenerationen oplever et statusstab (Waters 1999). De forhold kan umiddelbart observeres i dansk sammenhæng. Mange i forældregenerationen er placeret i en ny sammenhæng, hvor de kvalifikationer, som de havde i hjemlandet, ikke bliver anset for at være gyldige, og hvor deres tidligere position ikke umiddelbart møder anerkendelse. De unge oplever måske i mindre grad tabet, men vokser ofte op med en erfaring af at have lav status, og at deres forældre ikke møder anerkendelse generelt. Det kunne have implikationer for autoritetsforhold i familien og for de unges ageren udadtil. Hvilke implikationer det har, er ikke undersøgt til bunds, men de minoritetsunges strategier for at håndtere situationen synes at være mange og forskellige.

I de kvalitative interview med unge idømt ungdomssanktionen ræsonnerer de unge generelt ud fra den indstilling, at de er blevet uretmæssigt behandlet og så at sige sat udenfor uden grund. De unge med minoritetsbaggrund ser denne behandling som en reaktion over for deres etniske baggrund, og flere angiver, at de føler sig forfordelt "fra begyndelsen". De føler sig altså ikke blot individuelt uretmæssigt behandlet – med dommen og før den – de har også en følelse at være sat udenfor i kraft af den gruppe de tilhører.

Det står klart, at der er særlige barrierer for minoritetsunge, der vil have uddannelse og arbejde: Det gælder de faglige uddannelser, hvor problemerne med at få praktikplads især rammer unge med minoritetsbaggrund, og det gælder problemerne med at få et arbejde for dem,

der gennemfører en uddannelse, hvor et udenlandsk klingende navn i sig selv kan udgøre en barriere. Omfanget og graden af alvor i den type problemer er vanskeligt at opgøre, men problemerne synes at være så udbredte, at langt de fleste minoritetsunge har personlig berøring med familiemedlemmer eller bekendte, der er løbet ind i sådanne vanskeligheder. Minoritetsunges følelse af at have begrænsede muligheder kan altså ikke blot afvises som en fiks idé, selvom det ikke er nogen undskyldning for at begå kriminelle handlinger.

De utilpassede unges strategi for at håndtere en situation med oplevelse af lav status og af store barrierer for at tage uddannelse og komme i arbejde er selvfølgelig destruktiv og uhensigtsmæssig i et længere perspektiv. Men det, der kommer til udtryk som uroskabende og kriminell adfærd, kan være forsøg på at vinde status og skabe sig en identitet, i en situation hvor det forekommer vanskeligt at forbedre sin status og få anerkendelse i mere konventionel sammenhæng.

Kultur, sociale forhold eller minoritets-situationen?

Det synes hverken at være den etniske/kulturelle baggrund eller de sociale kår i sig selv, der er afgørende for, at minoritetsunge oftere bliver utilpassede end andre. Der er derfor grund til at rette blikket mod, hvilke vilkår det at være minoritet giver de unge. Situationen for de forholdsvis nyligt indvandrede grupper i Danmark er kendetegnet af opbrud, social mobilitet og forandringer i status. Præcis hvorfor sådanne vilkår også medfører øget kriminalitet, er vanskeligt at besvare,

men denne sammenhæng er ikke ny og ukendt. Det er i den aktuelle situation vigtigt at fokusere på, hvad det betyder for de unge at vokse op i et samfund, som de oplever som overvejende fjendtligt. At det har konsekvenser for unges selvforståelse og identitetsdannelse, kan der næppe være tvivl om. Det er også klart, at unge udvikler forskellige strategier for at håndtere minoritetssituationen og den lave status, som ofte er forbundet hermed. Det er væsentligt at få klarlagt, hvad der får nogle til at overvinde vanskelighederne, mens en lille om end markant gruppe helt synes at opgive at følge en normal bane i ungdomslivet.

Litteratur

Christensen, E. (2004): *7-årige børn med anden etnisk baggrund. Forældrenes ressourcer, børnenes udvikling, skolestart og kontakt med socialforvaltningen*. Socialforskningsinstituttet, København. Rapport 04:28.

Just Jeppesen, K. og A. Nielsen (2001): *Tosprogede småbørn i Danmark*. Socialforskningsinstituttet, København. Rapport 01:6

Just Jeppesen, K. og A. Nielsen (1998): *Etniske minoritetsbørn i Danmark – det første leveår*. Socialforskningsinstituttet, København. Rapport 98:5

Kyvsgaard, B. (2005): *Kulturkonflikter og ringe tilknytning til arbejdsmarkedet øger kriminaliteten*. I *Etniske minoriteter – et nyt proletariet?* Social Forskning, Temanummer marts.

Kyvsgaard, B. (2004): *Forløbet af ungdomssanktionens første år*. En delredegørelse. Justitsministeriets forskningsenhed. www.jm.dk

Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2004): *Udlændinges vej gennem uddannelsessystemet*. Tænk tanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark i samarbejde med Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut. www.inm.dk

Schmidt, G. og V. Jacobsen (2000): *20 år i Danmark. En undersøgelse af nydanskernes situation og erfaringer*. Socialforskningsinstituttet, København. Rapport 00:11

Waters, T. (1999): *Crime & Immigrant youth*. California, London. Sage publications

Dines Andersen

Seniorforsker

Cand.Polit.

Email: da@sfi.dk

Forældre og faglighed vejer tungt i unges uddannelsesforløb

PISA undersøgelserne har vakt stor debat i Danmark, bl.a. om elevernes faglige færdigheder. Med data fra en ny ungdomsforløbsdatabase kan vi nu begynde at kaste nyt lys over de unges uddannelsesforløb efter grundskolen. Hvor langt er de kommet, og hvordan kan vi forklare deres placering?

Dines Andersen: 4 år efter grundskolen. 19-årige om valg og veje i ungdomsuddannelserne. AKF. 153 sider. ISBN 87-7509-787-7. Rapporten kan købes ved henvendelse til Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, AKF.

PISA-Longitudinal

Under navnet: *PISA-Longitudinal*, er en ny dansk forløbsundersøgelse er under opbygning. Den omfatter knap 5.800 unge født i 1984 eller 1985. Formålet er at samle data om overgangen fra ung til voksen i et globaliseret videnssamfund. De unge er foreløbig interviewet to gange: som led i den første PISA-undersøgelse i 2000 og igen i 2004. Databasen vil blive udvidet med oplysninger om disse unge, som findes i forskellige administrative registre.

Initiativet til PISA-Longitudinal er taget af AKF og SFI i samarbejde med DPU, Sociologisk Institut (København), Økonomisk Institut (Århus) og Institut for Læring (Ålborg). Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd har betalt for interviewingen i 2004, mens rapporten er betalt af Undervisningsministeriet.

Det gælder om at være dygtig

Rent uddannelsesmæssigt gør de unge fremskridt i forskelligt tempo. Fire år efter 9. klasse befinder de unge sig i en af fire grupper:

1. Mere end halvdelen er *fortsat i gang* med en ungdomsuddannelse.
2. Hver ottende har allerede gennemført ungdomsuddannelsen og er fortsat på en *videregående uddannelse* (hurtigløberne).
3. Hver femte har efter *afsluttet ungdomsuddannelse* forladt uddannelsessystemet, evt. midlertidigt for at tænke sig om. De fleste i denne gruppe har en studentereksamen.
4. Endelig har hver tiende forladt uddannelsessystemet uden afgangsbetrag. De udgør *restgruppen*.

Når man skal forklare de unges placering, er deres faglige niveau (læsefærdigheder) og faglige selvopfattelse afgørende. Her står hurtigløberne stærkt og restgruppen klart svagest. Ringe læsefærdigheder udgør en skrap barriere

mod uddannelse. Men der er trods alt eksempler på, at unge med svage læsefærdigheder fuldfører en uddannelse. Og de fleste gør i det mindste et forsøg. Men frafald betyder, at hver ottende ikke gennemfører en ungdomsuddannelse. Denne restgruppe består overvejende af ressourcetsvage unge.

Derimod spiller et positivt læringsmiljø (gode lærere, gode kammerater, gode arbejdsforhold etc.) ingen rolle. Effekten af

disse forhold er så at sige optaget i den unges faglige niveau.

- eller have de rigtige forældre

Forældre-baggrunden spiller også en rolle, dels som en selvstændigt målbar fak-tor, dels indirekte gennem sin betydning for udviklingen af den unges faglige færdigheder og selvopfattelse. En aktiv overførsel fra forældre til børn af kulturelle værdier og vaner spiller ligeledes en rolle.

Teknisk skole eller gymnasium?

Et andet tema for undersøgelsen er de unges valg af ungdomsuddannelse. Hvad karakteriserer de unge, som valgte forskellige hovedspor på ungdomsuddannelserne?

Unge, der valgte en uddannelse på *teknisk skole*, adskiller sig fra unge i det *almene gymnasium* ved et lavere fagligt niveau og en dramatisk stærkere orientering mod praktisk arbejde. De har også en lavere karriereorientering, ligesom deres afhængighed af omgivelsernes accept/støtte af valget er lavere end for unge i gymnasiet.

Desuden har de unge på teknisk skole oftere en fader, der tilhører rest-gruppen.

Hvad orientering imod praktisk arbejde skilte unge i *handels-gymnasiet* sig ikke voldsomt ud fra de traditionelle gymnasier. Deres faglige niveau var lavere, og de havde dårligere skoleerfaringer end de, der valgte det almene gymnasium. Til gengæld havde de en stærkere karriereorientering.

Netop udkommet

Ungdomssanktion med mangler

Lene Kofoed Rasmussen, Laila Dreyer Espersen, Mette Lise Sørensen & Signe André Thomsen: *Ungdomssanktionen i kvalitativ belysning. 10 unge og 9 institutioner. Socialforskningsinstituttet 05:06. 110 sider. Pris: 90,- kr. inkl. moms. ISBN 87-7487-783-6.*

Instituttets rapporter kan bestilles på vores hjemmeside www.sfi.dk.

Ungdomssanktionen er et alternativ til ubetinget fængselsstraf. Den kan gives til 15-17-årige, der har begået alvorlig kriminalitet. Formålet er at hjælpe de unge ud af en kriminel løbebane gennem en struktureret og kontrolleret socialpædagogisk behandling. Indtil videre har det skortet på sammenhæng i den socialpædagogiske behandling.

Socialforskningsinstituttet har netop afsluttet en kvalitativ undersøgelse af sanktionen. Den tyder på, at ungdomssanktionen mangler sammenhæng og mål. Handleplaner udarbejdes tilsyneladende ikke systematisk. De udarbejdes sjældent i samarbejde med den unge og dennes forældre, som det ellers er foreskrevet i loven.

Undersøgelse er baseret på interview med 10 unge og deres sagsbehandlere, med ledende personale på sikrede institutioner og observation på udvalgte åbne institutioner. Undersøgelsen er lavet for Socialministeriet som et supplement til en kvantitativ undersøgelse af de første 72 forløb, som Justitsministeriet har sat i værk.

Ny metodebog om at udarbejde spørgeskemaer

Henning Olsen: *Fra spørgsmål til svar – Konstruktion og kvalitetssikring af spørgeskema-data. Akademisk Forlag. 2005.*

Hvordan konstrueres og kvalitetssikres spørgeskemaer og surveydata – dvs. data fra stikprøvebaserede spørgeskemaundersøgelser? Det handler en ny bog om, som er skrevet af seniorforsker Henning Olsen fra Socialforskningsinstituttet. Bogen ser bl.a. nærmere på spørgsmålene:

- Hvad er surveyinterview?
- Hvordan udarbejdes "gode" spørgeskemaer?
- Hvordan kan der tages hensyn til, hvordan svarpersoner løser kognitive opgaver?
- Hvordan gennemføres gode interview?
- Hvordan kan måleproblemer reduceres?

Hjemløse parkeret i det sociale system

Tobias Børner Stax: *Duetter fra anden sal på Slottet: Et interaktionelt perspektiv på samtaler mellem hjemløse og socialarbejdere. Sociologisk Instituts Ph.d. serie, nr. 32.*

Afhandlingen kan købes ved henvendelse til Sociologisk Institut, tlf. 35 32 39 48.

Fremadrettede indsatser over for beboere på herberg for hjemløse er få. Hjemløse oplever at blive parkeret – og parkerer sig selv – passivt på kontanthjælp og lidt akut økonomisk støtte ved særlige lejligheder. De får en slags 'der er alligevel ikke andet at gøre-hjælp' fra socialforvaltningerne.

Det viser en undersøgelse, som Tobias Børner Stax har udarbejdet på Socialforskningsinstituttet i forbindelse med sin ph.d. Undersøgelsen er baseret på observationer af i alt 67 møder mellem beboere på et herberg i København og socialarbejdere i forskellige dele af kommunens socialforvaltninger.

Når sagsbehandlere og hjemløse mødes, opfatter og behandler sagsbehandlere ikke de hjemløses boligsituation som et problem, de umiddelbart kan handle på. I stedet har de fokus på andre problemer – og i høj grad på, om klienten bruger ulovlige euforiserende stoffer.

Det er meget forskelligt, hvordan de hjemløse tackler møderne med sagsbehandlere. De kommer til mødet med afklarede målsætninger, der ikke nødvendigvis stemmer overens med det sociale systems mål med en aktiv social politik. De konfliktende klienter kæmper ihærdigt for deres mål, og de formår langt hen ad vejen at styre samtalsforløbet.

Præcisering

Levekårsundersøgelserne

Af en faktaboks i Social Forskning 2005:1 fremgik det, at Socialforskningsinstituttet har gennemført tre levekårsundersøgelser siden 1976. Ved levekårsundersøgelsen i 1986 har Socialforskningsinstituttet imidlertid kun stået for dataindsamlingen. Undersøgelsen er gennemført af Erik Jørgen Hansen som fri forsker.

Årsberetningen

Læs mere på www.sfi.dk

Godt rustet til at møde udfordringerne

Årsberetningen kan fås i trykt udgave ved henvendelse til Institutet.

På hjemmesiden under "Om SFI" kan man nu læse årsberetningen fra 2004. Man kan også her klikke sig ind på SFI's sociale regnskab og videnregnskab samt årsrapporten.

Årsberetningen rummer som vanligt ledelsens vurdering af året der gik, og hvad SFI skal satse på fremover. 2004 var på alle områder et godt år for SFI med god økonomi og høj produktivitet. Som noget nyt indeholder årsberetningen en række artikler om bl.a. netværkssamarbejde, om opbygning af forskningsområdet socialt arbejde og om yngre forskeres karrierevej. Endelig er der selvfølgelig regnskabstal m.m.

Forskning med internationalt udsyn

Forskningen på Socialforskningsinstituttet skal være på et internationalt anerkendt niveau. En måde at sikre det på er at tilskynde forskerne til at samarbejde med det internationale forskersamfund og deltage i – eller evt. tage initiativ til og lede – internationale netværk og konferencer. Her kan man præsentere sin forskning og få kvalificeret kritik og sparring fra folk, der arbejder med de samme problemstillinger. Velfungerende netværk giver et bedre internationalt udsyn, vidensdeling og synergi mellem forskellige fagligheder.

Unge forskeres karriereveje

Socialforskningsinstituttet lægger stor vægt på forskernes kompetenceudvikling både for at kunne levere produkter af høj kvalitet og for at være et attraktivt sted at være ansat. Forskerne har gode muligheder for at samarbejde på tværs af institutioner, faggrænser og landegrænser. SFI's yngre forskere fremhæver mulighederne for faglig udvikling og samarbejde såvel internt som eksternt og de gode arbejdsbetingelser som noget særligt for SFI.

Tæt kontakt til praksis

"Socialt arbejde" har ikke tidligere været en selvstændig forskningsdisciplin i Danmark, som den har i de fleste europæiske lande og USA. Socialforskningsinstituttet har kontakt til internationale forskningsmiljøer og bygger nu selv området op. Her skal laves grundforskning, men der er samtidig sat fokus på en solid kontakt til praktikerne på området og på formidling af resultaterne.

Undersøgelser kan bestilles – resultaterne kan ikke

Socialforskningsinstituttet værner om sin uafhængighed. Den er afgørende for opgaveløsningens kvalitet og resultaternes troværdighed. Uafhængigheden er sikret, dels på det organisatoriske plan, dels gennem den måde, vi arbejder på. Institutet hører under Socialministeriet, men er uafhængigt af ministeriet på den måde, at ministeriet – eller for den sags skyld andre kunder – ikke kan påvirke eller "bestille" bestemte resultater af forskningen eller de øvrige undersøgelser. Kunderne kan heller ikke bestille resultater, som de kun selv får kendskab til. SFI offentliggør alle undersøgelser, så offentligheden kan få glæde af vores arbejde, og så alle "kan kigge os i kortene" og vurdere vores metoder og fortolkninger.

